

Mednarodni anketi o kriminaliteti oz. viktimizaciji Slovenija (Ljubljana) 1992-1997 (3. del)

Zoran Pavlovič*

Članek nadaljuje predstavitev rezultatov mednarodne ankete o kriminalitetni viktimizaciji v letih 1992 in 1997. Razčlenjuje vplive neodvisnih spremenljivk na različne tipe viktimizacije: rezultati so nas opozorili zlasti na skupino mladih, razmeroma visoko izobraženih in dinamičnih oseb, ki so nadpovprečno pogosto oškodovane. Razčlenjujemo tudi v anketo vključene pokazatelje strahu pred kriminalom – le-ta se je v Ljubljani v petletnem obdobju med obema merjenjima občutno povečal. Bolj ogroženi se počutijo anketiranci v večjih mestih in ženske. Strah je le malo povezan z dejansko verjetnostjo viktimizacije, kar pojasnujemo z domnevo, da se osebe, ki se počutijo bolj ogrožene, redkeje izpostavljajo situacijam, v katerih je viktimizacija objektivno verjetnejša.

Ključne besede: kriminaliteta, kriminalna statistika, anketa o viktimizaciji, viktimizacija, žrtve, strah pred kriminalom, Slovenija.

UDK 312.7 (497.4)

1. Uvod

V prvih dveh delih predstavitve rezultatov dveh krogov Mednarodne ankete o kriminalitetni viktimizaciji¹ smo najprej predstavili nekaj temeljnih ugotovitev in primerjav: primerjali smo stopnje viktimizacije v pet- in eno-letnem obdobju v merjenjih 1992 in 1997 za enajst tipov konvencionalne kriminalitete in za potrošniško goljufijo ter podkupljivost, rezultate mednarodno primerjali ter podrobneje pogledali oškodovanja po posameznih tipih (kolikokrat so se zgodila v enem letu, kje so se zgodila, koliko storilcev je bilo udeleženih, jih je žrtev poznala itd.). V nadaljevanju smo se posvetili "temnemu polju" kriminalitete, namreč stopnjam prijavljanja kriminalitetnih dogodkov (vključno z razlogi za (ne)prijavljanje), in zadovoljstvu žrtev z ravnanjem policije po prijavi; predstavili smo tudi odgovore vseh anketirancev (ne glede na morebitno viktimizacijo v zadevnem obdobju) na vprašanja o njihovi oceni dela policije in se ustavili pri dejavnih (kolikor jih je anketa beležila), ki na tako oceno vplivajo.

Tokrat se bomo najprej posvetili vprašanju, ali je iz zbranih podatkov mogoče izluščiti, katere skupine prebivalstva so najbolj "ranljive" oz. najbolj "dovzetne" za viktimizacijo. Katere lastnosti (osebne, družinske, "bivalne") nakazujejo večje objektivno tveganje, naj gre za večkratno ali specifično viktimizacijo (pri nasilnih dejanjih se bomo še posebej posvetili razlikam med viktimizacijami žensk in moških)?

V nadaljevanju bomo predstavili odgovore na vprašanja, namenjena merjenju strahu pred kriminaliteto oz. občutkov

varnosti. Tudi pri teh bomo pregledali vpliv neodvisnih spremenljivk in vpliv (večkratne) viktimizacije.

2. Ranljivost (dovzetnost za viktimizacijo) posameznih podskupin

Zagotovo verjetnost kriminalne viktimizacije ni razporejena enakomerno. V tem podpoglavju bi se radi ustavili pri ranljivosti posameznih skupin za viktimizacijo. Skupine v našem vzorcu se delijo po spolu, starosti, kraju bivanja, izobrazbi, premoženjskem stanju, življenjskem slogu in drugih značilnostih, ki jih imenujemo neodvisne spremenljivke. Vsaka od teh značilnosti prispeva nekaj specifičnega k verjetnosti, da bo kdo postal žrtev določenega kaznivega dejanja – čemur bi lahko rekli "specifična ranljivost skupine".

Pregledali bomo nekatere pomembnejše "odvisne" spremenljivke, torej tiste pomembnejše pokazatelje viktimizacije, na katere imajo "neodvisne" določen vpliv. Te so:

- večkratna viktimizacija
- vlomi
- ropi
- osebne tatvine
- spolno nasilje
- telesno nasilje z resnimi grožnjami

Neodvisne spremenljivke, katerih vpliv bomo razčlenili, so:

- velikost naselja, v katerem živi anketiranec
- spol anketiranca
- starost anketiranca
- izobrazbo anketiranca
- zaposlitveni položaj anketiranca
- zakonski stan anketiranca
- življenjski slog (ki ga anketa meri z vprašanjem o pogostnosti zahajanja ven)

*Zoran Pavlovič, dipl. psiholog, doktor znanosti, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana

¹Zoran Pavlovič: Mednarodni anketi o kriminaliteti oz. viktimizaciji – Slovenija (Ljubljana) 1992-1997 (1. del), *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana 49/1998/3, s. 257-265; Mednarodni anketi o kriminaliteti oz. viktimizaciji – Slovenija (Ljubljana) 1992-1997 (2. del), *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana 50/1999/1, v tisku.

- velikost gospodinjstva (število članov)
- dohodki gospodinjstva
- zadovoljstvo z dohodki gospodinjstva
- tip previališča (stanovanje – vrstna hiša – hiša)
- ocena kooperativnosti v skupnosti

Ustavimo se za hip pri dejstvu, da vse “neodvisne” spremenljivke med seboj niso povsem neodvisne. Npr. življenjski slog se spreminja s starostjo: mlajši ljudje pogosteje zahajajo ven kot starejši. Če bi korelacija (povezava med spremenljivkama) bila 100 % oz. 1, bi smeli govoriti o vzročni zvezi in ne bi potrebovali dveh spremenljivk. Korelacijski koeficient² je v resnici 0,52, kar pomeni, da starost pojasnjuje $r^2 = 0,27$ oz. 27 % variabilnosti življenjskega sloga. Kajti po naših podatkih vendarle mnogi starejši občani zahajajo redno ven: 7,3 % anketirancev med 66 in 75 leti gre ven vsaj enkrat na teden, kar 8,4 % mladih med 16 in 25 leti pa gre ven redkeje kot enkrat na mesec. Delno se torej spremenljivki prekrivata, a hkrati vsaka vsebuje dobršen delež avtonomne informacije.

Velikost naselja je povezana z vrsto drugih spremenljivk. To je pomembno, saj bomo ugotovili, da velikost naselja, torej stopnja urbanosti okolja, pomembno pogojuje viktimizacijo. Velikost naselja je vzemimo povezana z izobrazbo anketirancev (v letih izobraževanja): korelacija ni zelo visoka, koeficient $r = 0,18$, je pa statistično pomembna.

Izobrazba anketirancev je dokaj visoko povezana z dohodkom gospodinjstva ($r = 0,43$), a marsikdo bi porekel, da je še prenizka, da je torej dohodek premalo povezan z izobrazbo. Izobrazba je nizko ($r=0,11$), a statistično pomembno povezana z zadovoljstvom z dohodki gospodinjstva. Bolj je, razumljivo, z zadovoljstvom povezana raven dohodka, a tudi ne pretirano: $r=0,33$, kar pomeni, da dejanski dohodek pojasnjuje samo 11 % zadovoljstva. Ljudje bi pač radi več, ne glede na to, koliko imajo, razen tega pa mnogi, ne glede na dohodek, mislijo, da imajo *drugi* več: korelacija med dohodki in oceno, ali ima gospodinjstvo več ali manj kot druga, je sicer statistično pomembna, a znaša samo $r=0,41$, kar pomeni, da oceno, ali imajo drugi več ali manj, le 17 %-no pojasnjuje premoženjsko stanje gospodinjstva. Zato je zadovoljstvo z dohodkom pomembna spremenljivka, ne glede na objektivni dohodek – če so nam le tega anketiranci sploh pravilno sporočili. Kajti mnogi metodologi menijo, da je izobrazba pravzaprav najboljše mera socialno-ekonomskega statusa, ki jo lahko v anketi dobimo.

Dohodek gospodinjstva je povezan z velikostjo gospodinjstva, a r je le 0,22, kar pomeni, da so večje družine sorazmerno *manj* premožne – kajti otroci so dragi. Najvišji dohodek imajo v povprečju 3–4 članske družine. Ker se doho-

dek gospodinjstva več kot “nevtralizira” z njegovo velikostjo, je pravzaprav presenetljivo, da zadovoljstvo z dohodki *ni* povezano z velikostjo gospodinjstva – pričakovali bi negativno korelacijo. Če izločimo vpliv velikosti družine, se zveza zadovoljstva z dohodki in dejanskih dohodkov poveča. Pravzaprav je takole: pri enočlanskih gospodinjstvih je zveza zadovoljstva in dohodkov šibka ($r=0,13$), z velikostjo pa raste, tako da je pri 6 ali več članskih družinah $r=0,50$! Lahko bi rekli, večja ko je družina, bolj je njeno zadovoljstvo z dohodki ustrezno dejanski ravni dohodkov.

Omenimo še eno povezavo “neodvisnih” spremenljivk. Strah pred kriminaliteto je, kot bomo videli, povezan s tipom bivališča: prebivalci stanovanj se počutijo manj varne kakor prebivalci hiš (razmerje hiš in stanovanj pa se tudi spreminja z velikostjo naselja). Prav tako na strah vpliva občutek sodelovalnosti,³ sodelovalnost pa je povezana s tipom bivališča: nekoliko paradoksalno, ljudje v hišah so bolj sodelovalni kot v stolpnica. To sodelovalnost ženske bolj opažajo kakor moški, zato je pri ženskah strah pred kriminalom v večji meri odvisen od tega, ali živijo v bloku ali v hiši ...

Želeli smo ponazoriti, da spremenljivke, ki jih imenujemo “neodvisne”, niso v resnici povsem neodvisne, temveč se v določeni meri prekrivajo in vplivajo na “odvisne” spremenljivke na kompleksen način. Kljub temu pa vsebuje vsaka od njih zadosti avtonomne informacije, da opravičuje lastno uvrstitev in upoštevanje; pri pregledu odvisnih spremenljivk pa se bomo kompleksnosti odnosov skušali zavedati.

2.1. Večkratna viktimizacija

V Sloveniji v petletnem obdobju, o katerem uvodoma sprašuje anketa leta 1997, ni bilo oškodovanih 52,2 % anketirancev oz. njihovih gospodinjstev. 27,9 % jih je bilo oškodovanih po enem od zajetih tipov kriminalnih dogodkov, po več tipih pa 19,9 %.

Verjetnost večkratne viktimizacije raste z velikostjo naselja: v največjih (Ljubljana in Maribor) je večkratno viktimiziranih 34,1 % anketirancev, v krajih od 10.000 do 50.000 ljudi jih je večkratno viktimiziranih 25,4 %, v manjših krajih pa le 14 %.

Velikost naselja ima še drugačen pomen. Namreč, eno izmed vprašanj, s katerim se sicer nismo posebej ukvarjali, sprašuje, *kje* se je zgodilo določeno kaznivo dejanje. Da se je dejanje zgodilo *drugje v državi*, na pa blizu doma ali drugje v kraju, so anketiranci iz majhnih krajev odgovorili bistveno bolj pogosto kakor pa anketiranci iz (dveh) velikih mest, in sicer tako v primeru tatvine iz/z vozila (23 % : 3 %), kot v primeru poškodovanja vozila (15 % : 3,5 %), tatvini kolesa (3

²Operiramo s nominalnimi in ordinalnimi spremenljivkami. Korelacije, ki jih bomo navajali v nadaljevanju, so zato Spearmanove korelacije ordinalnih spremenljivk – kjer je pač te mogoče izračunavati.

³Anketa sprašuje, ali si ljudje v okolju pomagajo, ali pa živijo bolj drug mimo drugega.

primeri : 1 primer), v primeru roba (10 primerov : 1 primer), osebne tatvine (18,3 % : 7,4 %), spolnega napada (2 primera : 1 primer) in v primeru telesnega napada/grožnje (7 primerov : 1 primer), skratka pri vseh dejanjih, kjer je bilo tako vprašanje smiselno zastaviti in je bilo zastavljeno. Vsakič gre za občutne odstotke oškodovanj, ki so se zgodili "drugje" anketirancem iz manjših krajev. Tako lahko vidimo, da je kriminaliteta še bolj osredotočena v velikih mestih, kakor pa se zdi na prvi pogled: viktimizirani namreč niso le meščani v lastnem mestu, temveč tudi gostje, bodisi občasni ali pa taki, ki v mestih bivajo dlje, kot so dijaki in študenti. Karkoli torej povemo o stopnjah kriminalitete v velikih mestih, je v naši anketi še podcenjeno.

Večkratna oškodovanja so nekoliko povezana z velikostjo gospodinjstva, a ne linearno: najmanj viktimizacij je v enočlanskih gospodinjstvih, največ v tri- in štiričlanskih. Razlago kaže iskati v drugih spremenljivkah, zlasti premoženjskemu stanju in starosti članov. Dejansko, večkratne viktimizacije upadajo s starostjo anketiranca: od 32,5 % v skupini 16-25 let, na 8,4 % v skupini 66-75 let. ($r=-0,24$) S starostjo je povezan življenjski slog. Večkrat je oškodovanih 32,5 % tistih, ki gredo ven vsaj enkrat na teden, in 17,9 % tistih, ki gredo ven redkeje kot enkrat na mesec. Zakonski stan ima določen vpliv, morda ga kaže razumeti kot pokazatelja življenjskega sloga: najpogosteje doživijo večkratno viktimizacijo ločeni (34,1 %, kar je visoka stopnja), najredkeje vdove/vdovci (9,9 %); vmes so samski (27 %) in poročeni (16,4 %). Zanimivo je, da so tisti, ki živijo v zunajzakonski skupnosti s partnerjem, skoraj dvakrat bolj "rizični" od poročenih (30,4 % večkratnih viktimizacij). Z izobrazbo odstotek viktimiziranih raste ($r=0,15$), vendar ne linearno. Oziroma, izjema od siceršnje linearanosti (od 7,3 % anketirancev z osnovno šolo do 29,2 % anketirancev s kako obliko podiplomskega študija) je majhna skupina z 4 ali manj leti izobraževanja, večkratno viktimizirana v 19,5 % primerov. Podobno se verjetnost viktimizacije povečuje z dohodkovnim stanjem (kdor več ima, mu je pač mogoče več vzeti), od 16 % v najnižji do 32,3 % v najvišji dohodkovni skupini ($r=0,14$). Pač pa zadovoljstvo z dohodki ne vpliva statistično pomembno, čeravno trend kaže naraščanje tveganja z naraščanjem nezadovoljstva.⁴ Glede na zaposlitveni položaj so najpogosteje viktimizirani dijaki oz. študentje (32,2 %; ta skupina je vezana na večje kraje, kar je pomembno) in nezaposleni (30,4 %), najredkeje pa upokojenci in nezmožni za delo (9 %), gospodinje (12 %), sledijo kmetje (16,7 %), zaposleni (22,1 %) pa so v "zlati" sredini. Kooperativnost v skupnosti ima tudi vpliv: kjer si ljudje pomagajo, je večkratnih viktimizacij 15,5 %, kjer živijo bolj vsaksebi, 25 %. Podobni so

⁴Kot smo omenjali v I. delu, so analitiki rezultatov v 11 industrializiranih državah ugotavljali, da se splošna stopnja resne kriminalitete v državi povečuje s stopnjo urbanizacije in z deležem nezadovoljnih mladih moških. Spremenljivka zadovoljstva z dohodkom se torej pokaže kot pomembna na mednarodni ravni, ne moremo pa od nje pričakovati velikih vplivov na individualno nagnjenost k viktimizaciji.

odstotki glede tipa bivališča (ugotavljali smo povezavo med kooperativnostjo in tipom bivališča): stanovanja s 26,5 % niso nič slabša od vrstnih hiš (tip, značilen za večja naselja), ki jih imajo prav toliko, v individualnih hišah pa je večkratnih viktimizacij 15,9 %. Spol anketiranca na večkratno viktimizacijo (morda presenetljivo) nima vpliva.

K večkratni viktimizaciji prispevajo tako dejanja, usmerjena k osebi, kot tista, usmerjena v oškodovanje gospodinjstva. Tudi neodvisne spremenljivke, ki nanjo vplivajo, lahko razdelimo na dve skupini: osebne in "bivalne".

Med osebnimi značilnostmi, če povzamemo analizo, spol osebe sicer nima učinka, vse druge spremenljivke pa: značilna večkratna žrtev naše "zbirke" kriminalnih dejanj je mlada oseba, ki živi v večjem mestu, hodi v šolo/na fakulteto ali pa je nezaposlena in veliko zahaja ven (ker je mlada ali pa ker je ločena). Večkrat viktimizirano gospodinjstvo je razmeroma premožno, visoko izobraženo, 3-4 člansko, v odtujenem stanovanjskem naselju v večjem mestu. Tudi drugi in drugačni posamezniki in gospodinjstva so oškodovani, a kot smo videli, v drugačnem (manjšem) odstotku.

V nadaljevanju si bomo na izboru posameznih kriminalnih oškodovanj ogledali, katere spremenljivke v največji meri vplivajo na katera oškodovanja.

2.2. Vlomi

Vlomi, ki jih je sporočilo 5,9 % anketirancev (za petletno obdobje) v celem slovenskem vzorcu, izrazito rastejo z velikostjo naselja. V majhnih naseljih jih je 3,6 %, v mestih 10-50.000 ljudi 7,1 %, v dveh velikih mestih pa 12,5 % – skoraj v vsako deveto gospodinjstvo je bilo v petih letih vlomljeno!

Vlomilci se najpogosteje usmerijo k (tip bivališča) stanovanjem (8,5 %), potem k hišam (4,7 %), najvarnejše pa so videti vrstne hiše (le ena od 83 oz 1,2 %). Kooperativnost deluje kot preprečevalni dejavnik: vlomljenih je bilo 4,7 % bivališč v bolj kooperativnih in "mešanih" ter 7,8 % v manj kooperativnih skupnostih. Pri tem delež vlomljenih ni odvisen od velikosti gospodinjstva. Glede dohodka gospodinjstva ni večjih razlik. Najrevnejša in najpremožnejša so vlomljena za 1-1,5 % bolj pogosto kot srednja, a razlike niso statistično pomembne. Glede zadovoljstva z dohodkom gospodinjstva se nakazuje zanimiv in težko razumljiv linearni trend – bivališča so tem bolj pogosto vlomljena, čim bolj nezadovoljen je anketiravec z dohodki gospodinjstva – a razlike niso statistično pomembne.

Izmed osebnih značilnosti po vlomu oškodovanih anketirancev omenimo zaposlitveni položaj, izstopajo namreč gospodinje: njihova bivališča so bila vlomljena le v 3,6 % primerov. Odstotek bi bil gotovo še nižji, če bi lahko identificirali vsa gospodinjstva, kjer je nekdo večji del časa doma. Če je v

anketi odgovarjal kdo drug, ne pa gospodinja, to še ne pomeni, da take osebe v gospodinjstvu ni. Nasprotno je pogosto vplomljeno k ločenim/razvezanim (*zakonski stan*) – morda prav zato, ker jih, nasprotno od gospodinj, pogosto ni doma. Druge osebne značilnosti anketirancev nimajo vpliva na stopnje vlomov.

Če strnemo: za vlome so najbolj rizična stanovanja v blokih (najmanj pa v vrstnih hišah) v večjih in velikih mestih, ne glede na velikost gospodinjstva, pa tudi premoženjsko stanje ne igra večje vloge. Bolj pomembno je, da stanovanj ne nadzorujejo ne stanovalci (gospodinja) ne kdo drug (pomankanje kooperativnosti v skupnosti).

2.3. Ropi

Pri ropih nismo našli statistično pomembnih razlik med kraji (*velikost kraja*), najbrž zaradi premajhnega vzorca (vseh ropov smo evidentirali 52), kajti trend je jase: v majhnih krajih je bilo napadenih 2,1 % anketirancev v petih letih, v srednjih 3 %, v velikih pa 3,4 % (povprečje 2,5 %). Pri tako nizkih frekvencah težko najdemo statistično pomembne razlike tudi pri drugih spremenljivkah, a nekaj odstotkov bomo kljub temu navedli.

Glede *velikosti gospodinjstva* izstopajo z redkimi oškodovanji samo člani enodružinskih gospodinjstev, z zelo nizko stopnjo (0,4 %). *Kooperativnost*: v okoljih, kjer ljudje živijo bolj sami zase (odtujena stanovanjska okolja) so oropani v 3,8 % primerov, kjer si bolj pomagajo, pa v 1,6 %. Glede *tipa bivališča* pa ni razlik.

Bolj pomembne od teh so osebne značilnosti oškodovancev. *Spol*: moški so bolj pogosto oropani (3,3 %) kakor ženske (1,9 %). *Starost*: Večina evidentiranih ropov (40/52) se je zgodila mladim od 16–35 let (odstotek je še posebno velik pri mlajši polovici le teh, namreč 6,5 %), kar je gotovo povezano s *slogom življenja*. Dejansko odstotek ropov, ki so izrazito priložnostna dejanja, izrazito narašča s pogostostjo zahajanja ven: od 0,4 % pri tistih, ki ne hodijo ven, do 5,5 % pri tistih, ki gredo ven skoraj vsak dan. *Zaposlitveni položaj*: tu ne najdemo gospodinj in kmetov. Izmed 52 ropov v naši anketi jih je bilo 30 nad zaposlenimi, a to je le 2,8 % vseh zaposlenih anketirancev. Najvišji odstotek je pri nezaposlenih (5,8 %) in dijakih/študentih (5,2 %). Skladno s tem se viša odstotek oropanih s *stopnjo izobrazbe*, le da pade pri podiplomsko izobraženih. Največ je oropanih med visoko- in srednješolsko izobraženimi. Glede na to, da smo videli, da je bila večina žrtev zelo mlada, gre pa za petletno obdobje, po katerem smo spraševali, lahko sklepamo, da je z ropi obremenjena zlasti srednješolska mladina in mlajši študentje. Glede na *zakonski stan* so najpogosteje oropani samski anketiranci (4,5 %), kar se ujema s podobo srednješolca/študenta. Anketiranci iz *premožnejših* družin so rahlo pogosteje oropani kot tisti iz manj premožnih. *Zadovoljstvo z dohodkom* ne igra nobene vloge.

Žrtev ropa bo torej najpogosteje mlad samski moški, ki živi v odtujenem mestnem okolju (stalno ali začasno), hodi v šolo/fakulteto in pogosto zahaja ven. Na to skupino žrtev smo zagotovo premalo pozorni.

2.4. Osebne tatvine

Tudi teh je več v večjih mestih kot v manjših krajih (velika mesta 13,3 %, srednja 11 %, manjši kraji 7,2 %, povprečje 9 %).

Glede na to, da je bila le četrtnina predmetov ukradenih, ko jih je oseba imela pri sebi, ostale pa so bile izmaknjene nenadzorovane, ne kaže pričakovati, da bi osebne značilnosti oškodovancev igrale veliko vlogo. Pa vendar: tatvine so povezane s *starostjo*: v skupini 16–25 let gre za 16,4 % žrtev, v skupini 66–75 let pa le še za 5,7 %. Povezane so tudi z *zahajanjem ven*: od 15 % (vsak dan) do 5 % (nikoli). Tudi okradeni, tako kot oropani, so najpogosteje dijaki/študenti (*zaposlitveni položaj*, 19 %) najredkeje pa kmetje (2/19) in gospodinje (3,6 %). *Dohodek gospodinjstva* (pa tudi druge na domovanje vezane značilnosti) ni pomemben – gre za priložnostne prestopke. Zanimivo pa je, da so zelo nezadovoljni z *dohodkom gospodinjstva* oškodovani precej pogosteje kot preostali (13,3 % : 8,5 %). Glede na *zakonski stan* so najpogosteje oškodovani samski, v istem odstotku pa tudi tisti, ki živijo v zunajzakonski skupnosti (!), namreč 16,8 %, sledijo ločeni (9,9 %), najmanj pogosto pa so okradeni poročeni in ovdoveli (5,3 %).

Videti je, da je tipična žrtev tatvine ista kot tipična žrtev ropa, le da pri tatvinah spol ne igra nobene vloge: gre za mlado osebo, samsko ali v nezakonski skupnosti, ki živi v mestu, hodi v šolo/študira in pogosto zahaja ven. Ostale spremenljivke niso pomembne.

2.5. Spolni prestopki

Po teh dejanjih anketa sprašuje samo ženske. Tudi ta dejanja so "posebnost" večjih mest, kjer jih je doživelo 12,2 % odstotkov žensk (petletno obdobje). Srednje velika mesta: 8,2 %, manjši kraji: 4,8 %. Povprečje za Slovenijo je 7,1 %.

Starost anketiranke je pomembna spremenljivka – pri teh prestopkih pomembnejša od velikosti naselja. V starosti 16–25 let je napadenih 17,9 % anketirank, torej vsaka šesta, potem pa stopnja naglo upada in je že v starosti 36–45 let skoraj trikrat manjša, a tudi 6,1 % ni majhen odstotek. S starostjo se delno prekriva *slog življenja*: ženske, ki zahajajo ven skoraj vsak dan, so to doživele v 22,6 % primerov; tiste, ki gredo ven manj pogosto kot enkrat na mesec, pa v 5,9 % primerov. Daleč najpogosteje so napadene dijakinje/študentke (18,4 %), z 8,8 % sledijo zaposlene in nezaposlene. Temu ustreza tudi *izobraženost* žrtve: največ viktimiziranih ima

srednješolsko (stopnja 7,2 %) ali visokošolsko (stopnja 7,7 %) izobrazbo. S stopnjo izobrazbe je delno povezan tudi dohodkovni položaj gospodinjstva: v najvišji četrtini je 12,9 % oškodovank, v nižjih treh četrtinah pa 6–8 %. Možna pa je tudi domneva, da so bolj izobražene ženske bolj občutljive za lastno telesno integriteto in na nespodobna spolna ravnanja moških, morda so jih zato v anketi tudi sporočale v večjem številu. Po *zakonskem stanu* imajo največ možnosti, da bodo žrtev spolnega prestopka, razvezane ženske (kar 20 %), sledijo samske (13 %), poročene in tiste v zunajzakonskih skupnostih pa imajo podoben odstotek viktimizacij (4,8 %).

Zanimiv je podatek o stopnjah glede na *kooperativnost skupnosti*: najmanjši odstotek je v skupnostih, kjer si ljudje "večinoma med seboj pomagajo" (4,3 %), toda največji je pri tistih anketirankah, ki so na to vprašanje odgovorile "ne vem" oz. "ne morem oceniti" (16,7 %). To lahko pomeni, da gre za anketiranke (študentke?), ki (še) ne poznajo dobro okolja, v katerem živijo.

Povzemimo: "značilna" žrtev spolnega nadlegovanja je mlada ženska, najverjetneje dijakinja ali študentka, ki živi – pogosto začasno – v odtujenem mestnem okolju, je samska ali še raje ločena in pogosto zahaja ven.

2.6. Telesno nasilje/resne grožnje

Tudi pri telesnem nasilju je velikost naselja pomembna spremenljivka, a tovrstne viktimizacije je največ v – *srednje velikih* krajih (10.000 – 50.000 prebivalcev), kjer jo je v petih letih doživelo 18,8 % anketirancev. V (dveh) velikih mestih (nad 100.000 prebivalcev)⁵ je odstotek 11,5 %, v krajih, manjših od 10.000 prebivalcev, pa 8,4 %.

Moški doživijo nasilje v nekoliko večjem odstotku od žensk (12,6 % : 10,5 % v petletnem obdobju), a statistično razlika ni pomembna. Toda razlike med moškimi in ženskami glede nasilja so predvsem kakovostne, zato se moramo pri tej spremenljivki nekoliko podrobneje ustaviti.

Nasilja torej moški doživijo za spoznanje več. Za kakšno nasilje gre?

Nasilje se je ustavilo na ravni *grožnje* pri 74 % ženskih in 55 % moških žrtev – kar pomeni, da je bilo nad moškimi več "konkretnega nasilja", pri katerem je dejansko bila *uporabljena sila*. Morda so moški anketiranci tudi manj pogosto omenjali grožnje v tem kontekstu; če to drži (preveriti ne moremo) bi lahko odstotek žrtev bil še bolj v škodo moških.

Toda med žrtvami, ki so v letu 1996 doživele nasilje *večkrat*, je sorazmerno več žensk kot moških – več ko je pono-

⁵Naj ponovno spomnimo, da v Sloveniji ni naselja med 50.000 in 100.000 prebivalci.

vitev, bolj je razmerje v škodo žensk, kar pomeni, da so ženske večkrat izpostavljene *kronično nasilni situaciji*.

Posebno pa je značilna razlika pri *lokaciji* dogodka: kar 26,4 % žensk žrtev je nasilje doživelo v lastnem domu, in le 2,5 % moških oškodovancev. Moški ga doživijo 2 krat pogosteje kot ženske "drugje v kraju oz. okolici" in 4 krat pogosteje "drugje v državi". Za žensko izpostavljenost nasilju je torej specifično predvsem družinsko nasilje, ki mu je bilo v našem vzorcu izpostavljeno v petih letih 29 oz. slabe 3 % vseh anketirank.

Pri nasilju nad žensko je v dveh tretjinah primerov bil udeležen en storilec, v 14,5 % dva in v 12,7 % trije ali več. Pri nasilju nad moškimi je bil udeležen en storilec v 44,4 % primerov, v približno četrtinah primerov pa je šlo za dva ali pa tri in več storilcev. Ženske storilcev *niso* poznale le v tretjini primerov, moški pa v 41 % primerov. Storilca(e) je tako poznalo 56 žensk; 5 jih je kot storilca navedlo zakonca, 6 nekdanjega zakonca, 2 nekdanjega fanta, 9 sorodnika, 5 dobrega prijatelja in 28 nobenega od omenjenih – sem pade širši krog znancev. Storilca(e) je poznalo 53 moških; dva sta navedla nekdanjo ženo, 4 sorodnika, 3 dobrega prijatelja in 44 "nobenega od omenjenih" – kar tudi dokazuje, da so ženske pogosteje od moških žrtve nasilja najbližjih.

Glede *prisotnosti* orožja pri nasilnem dogodku ni razlike med spoloma, gre za 17 % vseh primerov.

Ker so bili moški deležni več konkretnega nasilja, ne preseneča, da so dobili poškodbe v večjem odstotku situacij, namreč v 31 % primerov, ženske pa v 18 % odstotkih primerov. Ob poškodbah je nekaj več moških kot žensk poiskalo zdravniško pomoč. Morda so bile "moške" poškodbe hujše, ali pa so ženske (zlasti v primerih družinskega nasilja) želele zadevo prikriti.

Z domnevo prikrivanja, vendar tudi z manjšim deležem konkretnega nasilja in večjim deležem družinskega nasilja se ujema podatek, da so ženske prijavile policiji 34,5 % dogodkov, moški pa 42,3 %, vednar ta razlika ni statistično pomembna. Prav tako ni statistično pomembnih razlik glede zadovoljstva z ravnanjem policije po prijavi. Približno enak odstotek moških in žensk je tudi izjavil, da je dogodek prijavil "komu drugemu", pri tem pa nimamo podatka, komu.

Za ženske je nasilni dogodek subjektivno bolj obremenjujoč. Čeprav so doživele, kot smo videli, večji delež groženj kot moški, so bili zanje dogodki v 60 % "zelo resni", v 25,5 % "dokaj resni" in v 14,5 % "ne preveč resni". Za moške je bilo "zelo resnih" dogodkov 37,4 %, "dokaj resnih" 39,8 % in "ne preveč resnih" 22,8 %.

Čeprav so moški doživeli več konkretnega nasilja, v skladu z doživljanjem resnosti moški in ženske enako – v dveh tretjinah primerov – ocenjujejo dogodek kot kaznivo dejanje.

Dvem ženskam je pomagala "posebna služba" (telefon za žrtve nasilja?) in nobenemu moškemu. Posebne službe bi bile koristne, meni 79 % ženskih in 72 % moških žrtev – razlika ni statistično pomembna.

Zaradi kvalitativnih razlik, ki smo jih ugotovili med nasiljem nad ženskami in nad moškimi, si bomo tudi vpliv neodvisnih spremenljivk ogledali ločeno po spolih.

Ugotovitev o vplivu velikosti naselja drži za oba spola: najbolj so obremenjena mesta srednje velikosti.

Ženske doživljajo manj nasilja (*tip bivališča*) v vrstnih hišah (4,3 %; živijo v vrstnih hišah najprijetneje in najbolj urejene družine?) kot v stanovanjih in individualnih hišah, med katerima skorajda ni razlike (okrog 11 %), za nasilje nad moškimi pa kajpak tip bivališča nima pomembne vloge, saj so veliko manj obremenjeni z družinskim nasiljem. Velikost gospodinjstva ne igra vloge pri nobenem spolu, pač pa kakovost skupnosti (*kooperativnost*): v bolj sodelujočih je nasilja manj, razlika je bolj izrazita pri ženskah. Glede na *dohodek gospodinjstva* izstopajo, za moške in za ženske, gospodinjstva iz najvišje četrtine; anketiranci iz le-teh so bili viktimizirani v 17 % primerov. To je treba razumeti v odnosu na osebne značilnosti oškodovancev, v velikem odstotku gre namreč za dijake/štolente, ki sodijo v višji socialno-ekonomski status. Zadovoljstvo z dohodki ne igra vloge.

Glede na *starost anketiranca* v nasilju nad ženskami in moškimi ni razlik: največ ga doživijo v mladosti (22–23 % v skupini 16–25 let), potem pa odstotki dokaj strmo padajo, a tudi v starosti 66–75 let doživi v petih letih nasilje 7–8 % anketirancev. Podobni so odstotki glede na *slog življenja*: med tistimi, ki zahajajo ven skoraj vsak dan, je viktimiziranih okrog 22 % moških in žensk, odstotki padajo s pogostostjo izhodov, a pri manj pogostih izhodih je (zaradi primerov družinskega nasilja) padanje nekoliko počasnejše pri ženskah. Glede na *zaposlitveni položaj* so najpogosteje nasilno viktimizirani tisti, ki hodijo v šolo/na fakulteto (podobno kot pri ropih), moški v kar 25 % primerov, ženske v 18,4 % primerov, ter nezaposleni: moški v 15,5 % deležu, nezaposlene ženske pa v kar 21,4 % deležu! Moških gospodinj ("osebe, ki skrbi za gospodinjstvo") praktično ni, nasilje pa doživi 11 % žensk gospodinj, prav toliko kot zaposlenih žensk in nekaj manj upokojenk. Prav tako je okrog 10 % viktimiziranih med zaposlenimi moškimi in upokojenki.

Drugače kot pri ropih pa pri nepremoženjski nasilni viktimizaciji *pri moških* ne najdemo razlik glede na *raven izobrazbe*, razen pri podiplomski skupini, ki pa je premajhna za kake sklepe. Pri ostalih se giblje med 8 in 11 %. V situacijah, da so izpostavljeni nasilju, se torej znajdejo tako bolj kot manj izobraženi mladi moški. Tu pride do izraza "neodvisnost" neodvisnih spremenljivk, saj smo pri ropih in tatvinah ugotavljali, da gredo leta (mladi ljudje), zaposlitev (predvsem dijaki/štolenti), visoka raven izobrazbe in slog življenja (po-

gosti izhodi) precej z roko v roki. Pri nasilni viktimizaciji, ki nima premoženjskega motiva, mladost in pogosti izhodi ostajajo pomembne značilnosti, statusne značilnosti (kot je izobrazba) pa so manj pomembne.

Pri ženskah je zveza med izobrazbo in nasilno viktimizacijo bolj in sicer pozitivno povezana. Do vključno zaključene srednje šole so odstotki 7,5–9 %, pri zaključeni visoki šoli zraste na 12,9 %. Ker gre za (v večini primerov) mlade ženske, lahko sklepamo, da se je večina nasilnih dogodkov zgodila v študentskih letih – primeri družinskega nasilja se skrijejo vmes in v drugih kategorijah.

Zakaj je pri ženskah izobrazba povezana z viktimizacijo, pri moških pa ne? Del odgovora najdemo v povezanosti izobrazbe in pogostnosti izhodov. Ti dve spremenljivki sta povezani tako pri moških kot pri ženskah, a pri ženskah *bolj* kot pri moških. Kot vemo, več hodijo ven mlajši (korelacija izhodov in starosti je kar 0,52). Stopnja izobrazbe je tudi v današnjem času povezana z mladostjo: mlade generacije so višje izobražene od starejših. Razmeroma mladih žensk z diplomami pa je več kot moških iste starosti! Izobrazba je tudi neodvisno povezana s slogom življenja: ljudje hodijo tem večkrat ven, čim bolj izobraženi so. Toda, zveza je pri moških precej šibka: korelacijski koeficient $r=0,14$, kar pomeni 2 % pojasnjene variance, pri ženskah pa je močnejša: $r=0,40$, kar predstavlja že 16 % pojasnjene variance. In še malo drugače: ženske nasploh manj "zahajajo ven" kot moški; korelacija spola in izhodov je $r=0,28$, spol torej pojasnjuje okrog 8 % variance izhodov. Toda, z izobrazbo se razlika manjša. Pri osnovnošolski izobrazbi je korelacija kar 0,57 (32 % pojasnjene variance): večina žensk (70 %) s tako izobrazbo pravi, da ne gre nikoli ven (!), le 2,6 % pa pravi, da gre najmanj enkrat na teden; 41 % moških v isti izobrazbeni skupini ne gre ven nikoli, četrtnina jih gre ven "vsaj enkrat na teden". V skupini z visokošolsko izobrazbo (ki je povprečno mlajša od osnovnošolske) pa gre tretjina moških in četrtnina žensk ven vsaj enkrat na teden, nadaljnja četrtnina žensk in moških pa vsaj enkrat na mesec; v tej skupini, z visoko izobrazbo, je korelacija med spolom in izhodi le še 0,20, oz., spol pojasnjuje le še 4 % variance izhodov.

Zato lahko pri moških žrtvah pri nasilnih dejanjih, ki so vezana na javne prostore, najdemo tako manj kot bolj izobražene, med ženskami pa se manj izobražene tudi manj pojavljajo "zunaj", zato pa je tudi njihova viktimizacija bolj povezana z izobrazbo.

Ugotovitve o vplivu neodvisnih spremenljivk na viktimizacije s telesnim nasiljem oz. resnimi grožnjami lahko povzamemo nekako takole: te viktimizacije so v največji meri značilnost mest srednje velikosti. Treba pa je ločiti med situacijami družinskega oz. partnerskega nasilja, katerega žrtve so skoraj izključno ženske (pogosto gre za trajnejše situacije in ne enkratno viktimizacijo), in nasilje "zunaj", v katerem so pogosteje udeleženi moški – razlika je še večja,

če ne štejemo groženj. Tipična žrtev slednjih oblik nasilja je mlada, nezaposlena ali pa hodi v šolo, samska ali ločena, veliko hodi ven, pri moških izobrazba ne igra posebne vloge, pri ženskah pa je čutiti, da več hodijo ven bolj izobražene ženske.

Pri vseh teh dejanjih (zlasti osebnih viktimizacijah, manj kajpak premoženjskih, ki prizadenejo gospodinjstva) se utrjuje staro kriminološko spoznanje, da je demografska struktura žrtev podobna strukturi storilcev in da so si oboji psihosocialno blizu. Stereotipov, po katerih so, vzemimo, oropane zlasti starejše ženske, storilci pa so nezaposleni mladi moški, naše ugotovitve ne utrjujejo. Žrtve so najpogosteje mladi ljudje, storilci tudi, saj gre najverjetneje za množice socialnih situacij, v katerih se znajdejo skupaj. Toda v nekaterih značilnostih se žrtve in storilci gotovo razlikujejo, le da naša raziskava teh razlik ne omogoča razčlenjevati. Npr. če sošolec okrade sošolca, ni za oba enako verjetno, da postane vsak od njiju bodisi storilec bodisi žrtev (a demografsko sta si podobna). Pri pretepih, v katerih so udeleženi mladi, je včasih stvar naključja, kateri bo nazadnje storilec in kateri žrtev, a situacija ni vedno simetrična. Pri spolnem nasilju ni enaka verjetnost, da bo mladi moški napadel mlado žensko kot obratno.

Visoki odstotki žrtev, ki so izrazile, da bi bilo koristno, ko bi imeli posebne službe za pomoč žrtvam, nas opozarjajo, da je stiska (posebno mladih, ki jim prisojamo veliko odpornost in moč) oškodovanih oseb pogosto nezanimljiva, kar zasluzi pozornost družbene skupnosti – čeprav ti mladi zaradi nasilja ne bodo nič manj zahajali ven in bodo še naprej imeli, kot bomo videli v nadaljevanju, visok občutek varnosti v svojem okolju.

Smemo pričakovati, da se najbolj bojijo kriminalitete iste skupine, ki bodo tudi najverjetneje žrtve? Poglejmo podatke o vplivu neodvisnih spremenljivk na občutek varnosti (ko se stemni) v lastnem okolju, še pred tem pa nekaj o pokazateljih strahu pred kriminaliteto nasploh.

3. Pokazatelji strahu pred kriminaliteto

Ko gre za vprašanja, ki jih lahko taka anketa postavi splošni javnosti, ne glede na konkretna oškodovanja, je gotovo posebno zanimiva obremenjenost javnosti s strahom pred kriminaliteto. V tej smeri so bila postavljena tri vprašanja:

- “Kako varni se počutite, kadar sami hodite po vašem okolju, ko se že stemni? Ali se počutite zelo varno, dokaj varno, nekoliko ne-varno, ali zelo ne-varno?”

- “Prosim, skušajte se spomniti, kako je bilo zadnjikrat, ko ste šli v vašem okolju iz kakršnegakoli razloga ven, ko se je že stemnilo. Ali ste se izogibali določenih ulic ali predelov zaradi varnostnih razlogov, ali pa se izogibali določenim predelom?”

- “Kaj menite, kakšne so možnosti, da bo v naslednjih dvanajst mesecih skušal kdo vdreti v vaš dom? Ali se vam zdo to zelo verjetno, verjetno, ali ni verjetno?”

Rezultate predstavljamo po podvzorcih: Ljubljana 92 in 97, zunaj Ljubljane (drugi deli Slovenije) 97 in celotna Slovenija 97.

Tabela 1: Varnost v okolju

%	Lj. 92	Lj. 97	izven 97	Slo. 97
zelo varno	21,7	13,7	33,7	30,8
dokaj varno	45,1	42,7	42,3	42,2
nekoliko nevarno	18,0	31,4	17,7	19,5
zelo nevarno	4,9	9,9	4,7	5,4
ne gre ven	0,3	2,3	1,6	2,0

Tabela 2: Izobiganje ulicam/predelom

%	Lj. 92	Lj. 97	izven 97	Slo. 97
da	35,0	41,1	23,9	26,2
ne	53,3	45,7	67,9	64,8
ne grem ven	10,7	12,2	7,9	8,4
ne vem	1,0	1,0	0,3	0,5

V Ljubljani se občutno (statistično pomembno) večji delež ljudi počuti nekoliko ali zelo ogrožene, ko se stemni, kakor pa pred petimi leti, prav tako se jih več izogiba določenim ulicam ali osebam. Ni videti, da bi bili bolj “prilagojeni” na kriminal (kot smo se spraševali, ko smo poskušali razložiti dejstvo, da (zlasti premoženjsko kriminaliteto) oškodovanci ocenjujejo kot manj resne dogodke kot pred leti), prej bi lahko rekli, da so bolj zaskrbljeni. Če primerjamo porast strahu s porastom dejanske kriminalitete, vidimo, da jo strah prehiteva.

V primerjavi z omenjenimi enajstimi državami, katerih rezultati na ICVS so nam dostopni, naši podatki niso spodbudni. Čeprav smo navajeni misliti, da je Slovenija nasploh mirna dežela, se s 25 % tistih Slovencev in Slovenk, ki menijo, da je v njihovem okolju nekoliko ali zelo ne-varno, skupaj z ZDA, Kanado in Škotsko uvrščamo nad povprečje, ki je pri 22 %, še slabše je samo v Angliji in Walesu. Najmanj ogroženih je v Švici in na Finskem (po 17 %) ter zlasti na Švedskem (11 %!).⁶

Tabela 3: Verjetnost vloma

%	Lj. 92	Lj. 97	izven 97	Slo. 97
zelo verjetno	11,1	7,0	3,5	4,0
verjetno	60,9	55,5	46,6	47,7
ni verjetno	24,1	29,1	40,8	39,1
ne vem	3,9	8,4	9,1	9,2

⁶Pat Mayhew, Jan van Dijk: *Criminal Victimization in Eleven Industrialized Countries – key findings from the 1996 International Crime Victims Survey*, Ministry of Justice, Den Haag 1997, str. 51.

Pa vendar, občutno *manj* (tu nas je resnično čakalo presenečenje) ljudi misli, da je vlom v bližnji prihodnosti v njihovo bivališče verjeten! Videti je, da zaskrbljenost zaradi kriminala ni vezana na racionalno oceno, da bo nekdo napadel njihovo premoženje, pač pa bolj na neke nove in mračne nevarnosti "tam zunaj", na strah pred nasilno mladino, o kateri poslušamo toliko več kot prej, nasilno in nestrpno vedenje voznikov, preprodajalce mamil, velike poverebe, korupcije in oškodovanja, o katerih naprestano beremo ...

Mayhew in van Dijk ugotavljata, da to vprašanje redno daje drugačno sliko strahu pred kriminaliteto kakor prvi dve, ker gre pri strahu pred t.i. "ulično kriminaliteto" za drugačno oceno tveganja in drugačno naravo strahov. Tako ali drugače, z 52 % tistih v Sloveniji, ki se jim zdi vlom v naslednjem letu verjeten ali zelo verjeten, se uvrščamo zelo visoko (v sam vrh, skupaj s Francozi – 53 %), povprečje je namreč pri 23 %, najmanj pa pričakujejo vlomov na Švedskem (16 %) v Avstriji (12 %) in na Finskem (11 %)!⁷

Kako na pokazatelje strahu pred kriminaliteto vplivajo neodvisne spremenljivke?

Velikost naselja je tudi pri občutku varnosti v okolišu, ko se stemni, pomembna spremenljivka. Zelo varno ali dokaj varno se počuti 82,4 % anketirancev v majhnih krajih, 61,6 % v srednjih in 42,2 % v velikih mestih; korelacijski koeficient znaša $r=0,31$, velikost naselja pojasnjuje 10 % variance strahu. Občutek varnosti je torej pri tej spremenljivki usklajen z objektivno verjetnostjo viktimizacije.

Osebnostne značilnosti anketiranca: skoraj prav tako pomemben kot velikost naselja je *spol* anketiranca; zelo varno ali dokaj varno se počuti 86,4 % moških in 63 % žensk. ($r=0,30$, pojasnjene variance (r^2) je 9 %). *Starost anketiranca*: nasprotno tistemu, kar bi morda pričakovali – ker pač starejši manj zahajajo ven – starost le malo vpliva na strah. Ta z leti sicer rahlo raste, a korelacije so pod 0,10, tako pri moških kot pri ženskah. Nekoliko bolj kot starost vpliva na občutek varnosti *slog življenja* – korelacija varnosti s pogostnostjo izhodov je, nasprotno pričakovanjem, *pozitivna* (česaravno šibka: $r=0,14$). To pomeni, da se tisti, ki veliko hodijo ven, počutijo bolj varno. Tu ni mogoče reči, kaj je odvisna in kaj neodvisna spremenljivka: ali pogostejši izhodi vplivajo na povečan občutek varnosti, ali pa tisti, ki se počutijo bolj varno, pač več hodijo ven. Zanimiv je tudi *zaposlitveni položaj*: v večini zaposlitvenih skupin se okrog 80 % anketirancev počuti zelo varno ali dokaj varno, razen (majhne skupine) kmetov, ki se tako počutijo v kar 90 % primerov (kar kajpak korelira z velikostjo naselja), in gospodinj ter upokojencev, ki se tako počutijo v samo okoli 60 % primerov. Dijakov/šolencev očitno objektivno najvišje tveganje, da bodo doživeli eno izmed vrst oškodovanja, ne moti dosti v

njihovem občutku varnosti – kar se ujema s tem, da se tisti, ki hodijo veliko ven, počutijo *bolj varne*, česaravno so objektivno pogosteje žrtve. Kako je treba to razumeti?

Pa tudi: zakaj so pravzaprav vse povezave tako šibke? Menimo, da zato, ker so medsebojno povezane in se uravnovešajo. Starost se povezuje z življenjskim slogom – starejši zahajajo ven redkeje; tisti, ki zahajajo ven pogosteje, so pogosteje oškodovani (pogosteje torej mlajši ljudje); vendar pa se pogosteje oškodovani ne bojijo toliko bolj, kolikor bi pričakovali (zato je tudi zveza med starostjo in strahom šibka)... ker jih nekaj varuje? Kaj pravzaprav?

O ravnanjih ljudi – vzemimo, o sprejemanju določenih tveganj – odloča več dejavnikov: ocena tveganja, ocena pričakovanih koristi, pa tudi – ocena lastnih moči in ranljivosti. Strah je varovalni mehanizem. Če namreč ljudje samozavestno ocenjujejo, da so močni in (razmeroma) neranljivi, jih tudi občasna oškodovanja ne bodo omajala pri odločitvi, da še naprej živijo svoj življenjski slog, ki jih objektivno pogosteje privede v položaj, ko je tveganje viktimizacije večje. (Bolj) odprti življenjski slog pa imajo po podatkih iz naše ankete mlajši ljudje; pri ženskah se kaže razlika tudi v izobrazbi – bolj izobražene ženske živijo bolj odprto, torej bolj samozavestno. Ljudje se ravnajo v skladu s temi ocenami – če se počutijo močne, tvegajo več, ker se bojijo manj; če pa se počutijo ranljive, tvegajo manj – zato pa se potem tudi manj bojijo. Tako je kognitivno uravnovešanje že vključeno v občutke (ne)varnosti in zmanjšuje moč spremenljivk, od katerih bi sicer pričakovali večji vpliv.

Tako lahko razumemo, zakaj *izobrazba* (podobno kot starost) *nima* skoraj nobenega vpliva na občutek varnosti – tveganja (večja pogostnost izhodov) se uravnovešajo z večjo samozavestjo, ki jo dajeta mladost in izobrazba. (Ta uravnovešanja ne delujejo najbolje le pri ženskah nasploh, saj se počutijo v povprečju pomembno manj varne od moških, četudi imajo, spet v povprečju, bolj defenziven življenjski slog, ki jih razmeroma uspešno varuje pred pogostejšimi viktimizacijami.)

S povedanim se ujema tudi ugotovitev, da se samski in ločeni/razvezani (*zakonski stan*), ki so med najbolj viktimiziranimi skupinami, počutijo skoraj toliko (ločeni) ali še bolj varni (samski) kot poročeni, medtem ko se najmanj varne počutijo ovdoveli, čeprav so najredkeje med žrtvami kaznivih dejanj. Gre za občutek osebne ranljivosti.

Če je naše razmišljanje utemeljeno, smemo pričakovati, da so povezave neodvisnih spremenljivk, ki nakazujejo ranljivost osebe, višje povezane z *vedenjskimi strategijami*, na katere meri vprašanje o izogibanju ulicam in osebam, kakor pa z *občutkom (ne)varnosti*. Podatki iz ankete tako hipotezi potrjujejo. Najprej, *občutki* in *vedenje* se nikakor povsem ne prekrivajo. Zveza med obema kazalcema strahu pred kriminalom je sicer pozitivna in razmeroma visoka ($r=0,49$), a to pomeni, da občutki (ne)varnosti pojasnjujejo le 25 % variance (ne)izogibanja (zveza med strahom in izogibanjem

⁷Gre za podatke iz ankete v omenjenih 11 industrializiranih državah. Prav tam, str. 50.

je višja pri ženskah kot pri moških). Dalje: starost anketiranca je, vzemimo, zelo šibko (negativno) povezana z občutkom varnosti ($r=-0,08$) in občutno močnejše z izogibanjem ($r=0,17$); tudi glede pogostosti izhodov je povezava z izogibanjem močnejša (namreč negativna povezava: večkrat ko anketiranelec zahaja ven, manj pogostost se izogiba ulicam ali osebam, $r=-0,21$) kakor pa z občutki nevarnosti (prav tako negativna zveza, $r=-0,14$). Toda vse te povezave so še vedno razmeroma šibke, kajti govorimo o lastnostih, občutkih in strategijah, ki so zelo individualne in jih je težko pojasnjevati z demografskimi spremenljivkami. Če naj bi resno raziskali, kako osebne strategije zmanjšujejo strahove, povezane z oceno lastne ranljivosti, bi morali o anketirancih vedeti precej več.

Lastnosti gospodinjstev in skupnosti: Velikost gospodinjstva: večje ko je, bolj varno se počutijo anketiranci. Razlike so statistično pomembne, a korelacija je šibka: $r=0,13$. Ocena kooperativnosti v skupnosti je tudi pomembna: anketiranci se počutijo bolj varni v okolju, za katerega menijo, da si ljudje pomagajo, vendar zveza ni tesna. (Zanimivo pa je, da ocena kooperativnosti veliko bolj zmanjšuje strah pri ženskah kakor pri moških, kajti ženske se sodelovalnosti v skupnosti nasploh bolj zavedajo). Podobno korelacijo zasledimo tudi pri tipu bivališča, pri tem pa ni bistvene razlike med stanovanji in vrstnimi hišami (kjer se okrog 70 % prebivalcev počuti dokaj ali zelo varno), bolj varni pa se počutijo stanovalci individualnih hiš (79,3 %). Občutek varnosti zelo rahlo raste z dohodki gospodinjstva, prav tako tudi z zadovoljstvom z dohodki.

Pri vplivu na strah pred kriminalom smo torej našli dve posebno pomembni spremenljivki: velikost naselja in spol anketiranca. Dejstva, da je mesto objektivno bolj tvegan (v kriminalitetnem pogledu) prostor od podeželja, ne more pri občutku varnosti učinkovito uravnesiti nobena strategija: meščani se v povprečju počutijo manj varne kakor krajani in vaščani.

Pri osebnih značilnostih, razen pri spolu, pa se objektivna tveganja, ki smo jih dokazali prej, uravnovešajo, po našem mnenju, z oceno lastnih moči za soočanje s tveganji, skratka s samozavestjo.

Se občutek varnosti kaj zmanjša pri tistih, ki so dejansko doživeli eno ali več oškodovanj (kajti videli smo, da večje tveganje ne zmanjša povprečne samozavesti na skupinski ravni)?

Treba je reči, da se, a vpliv izkušnje je manjši od, vzemimo, velikosti naselja ali spola. Dokaj ali zelo varno se počuti 78,8 % tistih, ki niso bili viktimizirani (v petletnem obdobju), 73,4 % tistih, ki so bili viktimizirani enkrat, in 65,3 % tistih, ki se jim je to zgodilo večkrat. Korelacijski koeficient znaša le 0,16, kar pomeni, da viktimizacija pojasnjuje le 2,6 % variance občutka varnosti.

(Prihodnjič: Ukrepi za varovanje oseb in premoženja, kaznovalna naravnost anketirancev in sklep k poročilu.)

International Crime Victimization Surveys – Slovenia (Ljubljana) 1992 – 1997 (3rd Part)

Zoran Pavlovič, Ph.D. in Psychology, Research Associate, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana, Slovenia

The article continues the presentation of the results of the international crime victimisation surveys conducted in 1992 and 1997. The paper analyses the impacts of the independent variables on different types of victimisation and its results draw particular attention to a group of young, relatively highly educated and dynamic persons who have been victimised more often than average. It analyses also the indicators of fear of crime included in the survey, suggesting that fear of crime has considerably increased in Ljubljana in the 5 year period between the two measurements. Respondents in larger towns and women feel more threatened by crime than the remainder of the population. Fear of crime is weakly related to the actual likelihood of being victimised, which can be explained by the assumption that persons who feel more threatened are in fact more rarely exposed to situations in which victimisation is objectively more probable.

Key words: crime, crime statistics, victimisation survey, victimisation, victims, fear of crime, Slovenia

UDC 312.7 (497.4)